

A STAR WARS POLITIKAI ÉRTELMEZÉSE // KOVÁCS PATRIK

HIDEGHÁBORÚ A VILÁGŪRZEN

GEORGE LUCAS CSILLOGÓ ŰROPERÁJA VALÓJÁBAN EGY KÉNYELMETLENŰL
KÖZELI GALAXISBAN JÁTSZÓDIK.

Jóllehet a *Star Wars*-széria első sorban a Jó és a Rossz mitikussá növesztett harcát elbeszélő történetként él a köztudatban, kulturális rétegzettsége okán temérdek izgalmas értelmezési lehetőséget rejt magában. A sorozat politikai interpretációi több szempontból is kiváltképp indokoltak. Főként azért, mert a science fiction és a fantasy mélyebb popkulturális jelentőségű képviselői – a *Star Trek*től az *Éhezők viadalán* át a *Trónok harcáig* – rendszerint az univerzumépítés igényével lépnek fel. (A *Star Wars*-t az elméletírók zöme épp e két műfaj sajátos elegyeként, hol űropera-ként, hol space fantasy-ként határozza meg.) Az univerzumépítés pedig azt jelenti, hogy a fantasztikum ezen formái rendkívül szerteágazó – és mindig tágítható – világokat ábrázolnak, melyek ugyan milliójukban, cselekményvilágukban elrugaszkodnak a valóságtól, belső törvényeiket tekintve viszont nagyon is abból merítkeznek. Különösen igaz ez, amikor e történetekben egyén és társadalom viszonyának, a hatalomgyakorlásnak, a közösségszervezésnek lényeges kérdései kerülnek napirendre. Nem túlzás kijelenteni, hogy a fantasztikus filmek ezen darabjai egyben politikai történetek is, de annyi biztosan állítható, hogy univerzumuk leírható a politikaelmélet- és történet kategóriáival.

A *Star Wars*-sorozat felettébb hálás terepe az efféle vizsgálódásoknak. A témának nemcsak a nemzetközi szakirodalma felmérhetetlenül nagy, de az utóbbi években a hazai politológusokat is megtermékenyíti, szenteljenek akár teljes kötetet (Tóth Csaba: *A sci-fi politológiája*), akár egyetlen fejezetet (Szűcs Zoltán Gábor: *A politika lelke*) ilyen tárgyú kutatásaiknak. Nem is indokolatlan e növekvő érdeklődés. Noha talán a klasszikus trilógia áll el-

len leginkább a szintisztán politikai olvasatoknak, már ezen epizódok is rámutatnak, hogy a *Star Wars* jóval több fantasztikus tündérmesénél. Az erkölcsi pólusok mindazonáltal ezen filmekben a legvilágosabbak: a nemes célért küzdő lázadók az abszolút jót, az elnyomó Birodalom pedig a sátáni gonoszsgot képviseli. Nem nehéz mindebben ráismerni a hidegháború kétpólusú világrendjére, melyet a szuperhatalmi versengés, az Egyesült Államok és a Szovjetunió rivalizálása határozott meg. Mégsem állítható, hogy a klasszikus mozik tökéletesen modelleznék e történelmi-politikai időszakot, legalábbis semmiképp sem mondhatjuk, hogy a lázadás az USA, a Birodalom pedig a Szovjetunió értékeit reprezentálná. A hasonlóságok persze számosak. A lázadók a liberális demokráciák alap gondolataiért (szabadság, béke, egyenlőség) küzdenek, ráadásul az emancipáció, a szexuális forradalom ügyét is szívükön viselik, hiszen vezetőjük (Leia hercegnő) fiatal, tetterős nő, szemben a Birodalom vezérkarának férfidominanciájával. Az Uralkodó, Darth Vader és alattvalóik egy csillagrendszeren átívelő katonai diktatúrát működtetnek, melyet egyedül a félelem érzete fog össze. Ha egy birodalmi tiszt hibát vét, halálal büntetik – miként azt a *Birodalom visszavágban* (*The Empire Strikes Back*, 1980) is láthatjuk. A vezetői terrornak, a hatalmi paranoiának e fojtogató légköre leginkább a sztálini diktatúrát idézi. Egyetlen fontos különbség azonban már most szembetűnik, s ez elég ahhoz, hogy mindkét analógiát lerombolja: a Birodalom korlátlan erőforrások felett diszponál, míg a lázadók mind utánpótlásban, mind technológiai apparátusban hiányt szenvednek.

Szemben a későbbi trilógiákkal, a hetvenes-nyolcvanas évek klasszikus

filmjei nem tükröznek következetesen felépített, egyértelmű politikai allegóriákat. George Lucas és alkotótársai inkább egyetlen, de nagyszabású röntgenképben örökítik meg a hidegháború évtizedeit. Az *Egy új remény* (*A New Hope* 1977), *A Birodalom visszavág* és *A Jedi visszatér* (*Return of the Jedi*, 1983) a cselekmény egyes epizódjaival és fordulataival idézi fel e jellegzetes történelmi-politikai korszak néhány konfliktusos szituációját. A csillagközi háború futurisztikus történetébe szinte észrevétlenül szüremlik be a huszadik század mozgalmas világpolitikája. *A Birodalom visszavág* nyitányában ádáz csata dől a Hoth bolygón: Darth Vader felfede-

zi, hogy a felkelők a távoli jégvilágban rejtőznek, és flottájával rajtuk üt. Az ütközet dramaturgiáját, továbbá a katonai célokat és indítékokat tekintve a hidegháború kezdeti szakaszának egyik legfontosabb fejezetét, az 1948-as berlini blokádot idézi. A szovjetek azért vették blokádot alá az eredetileg négyhatalmi irányítás alatt álló Nyugat-Berlint, mert fel kívánták számolni annak különleges státuszát, s a nyugati hatalmakat megadásra készítve a német főváros feletti korlátlan uralomra törekedtek. 1948 nyarán a szovjetek ezért zárták le a Nyugat-Berlinbe vezető utakat és vasutakat. A Szovjetunió a fenyegető agresszor képét mutatta Európa és a tengerentúl felé, az amerikaiak azonban nem hátráltak meg: jó néhány hónapig léghídon keresztül ételmeztek a nyugat-berlini lakosságot, s ezzel hosszú távon értelmetlenné tették magát a blokádot is. Az incidens végül a Szovjetunió vereségével zárult: a nyugati szövetségesek nemcsak megvédték a német fővárost, de bebizonyították, hogy akár a háború kockázatát is vállalják, ha a keleti superhatalom az alapvető jogait és érdekei-

ket veszélyezteti. *A Birodalom visszavág* első néhány szekvenciájában hasonló csata zajlik a hófödte Hoth bolygón. A Darth Vader vezette birodalmi flotta blokádot alá veszi a rebellió titkos főhadiszállását. A Sith nagyúr célja, hogy megsemmisítő csapást mérjen a lázadók tűzfészkeire, s egyben rákényszerítse őket, hogy adják át neki vezetőjüket, Luke Skywalkert. A birodalmi csapatok sikeresen kiiktatják a lázadók bázisát körülölelő védőpajzsot, s ezzel demonstrálják roppant katonai erejüket, akárcsak a Nyugat-Berlin lakosságát a külvilágtól elszakító szovjetek. Az ellenállók támaszpontja köré vont blokádot mégsem éri el célját: Vadernek nem sikerül kézre kerítenie Luke-ot. A lázadók éppúgy „léghídon” törték át a birodalmi blokádot, ahogy 1948-ban a nyugati szövetségesek is levegőben szállították a berlini lakosság számára létfontosságú élelmiszer-csomagokat. Luke, Leia, Han Solo és számos katonai vezető furfangosan átlavírozott a felhőkarcolónyi méretű, ám rendkívül lassan mozgó harci járművek, az AT-AT-k gyűrűjén, s kirajzottak a világrb.

A hidegháború történetének egy másik, kései szakaszát idézi meg *A Jedi visszatér* néhány szekvenciája. A trilógia befejező részében Luke Skywalker barátai, Leia, Han Solo és Lando keresésére indul: visszatér szülőbolygójára, a Tatooine-ra, ahol rá is talál fegyvertársaira, ám fogságba esik a helyi gengszter, Jabba palotájában. A távoli, kietlen Tatooine sivatagos miliője láttán emlékezetünkben óhatatlanul feldereng a Szovjetunió afganisztáni inváziója, mely 1979-ben vette kezdetét. A szovjet csapatok azért szállták meg a közel-keleti országot, mert Afganisztánban nem sokkal korábban kommunista katonai vezetők ragadták magukhoz a hatalmat egy sikeres puccskísérlet keretében. Ezáltal az államot hosszú időre anarchiába taszították, óriási menekültáradat indult meg a szomszédos Irán és Pakisztán felé, a kialakuló szovjet bábkormányval szemben pedig felkelőcsoportok szerveződtek, de a civil lakosság is ellenállást tanúsított. A keleti superhatalom egy közel tíz éven át tartó, rengeteg áldozattal járó és teljesen felesleges háborúba manőverezte magát, s ma már számos történész vallja,

„Nagyszabású röntgenképben örökítik meg a hidegháborút”
(Richard Marquand: *A Birodalom visszavág*)

hogy az afganisztáni intervenció volt „a Szovjetunió Vietnamja”. A nagyszabású katonai vállalkozás egyértelmű kudarccal végződött: a szovjetek sosem tudták kiterjeszteni ellenőrzésüket

az ország egész területére, végül pedig a felkelők „győzedelmeskedtek”, és a Szovjetunió kivonta csapatait a térségből, rendezetlen politikai viszonyokat és zűrzavart hagyva maga után. Jabba, a hutt gengszter szintén csak a Tatooine bizonyos területei felett gyakorol hatalmat, azonban élet és halál ura kíván lenni a térségben. Ezt azzal is nyomatékosítja, hogy rablásba taszítja a főhősöket, majd ki is akarja végeztetni őket. Luke azonban keresztülhúzza a számításait, sőt Leia hercegnő végez is a zsarnokkal. A mozzanat az afgán katonai vezetőkkel szembeni sikeres merényletekre emlékeztet, vagyis azt szemlélteti, miként szül zűrzavaros közállapotokat a mérhetetlen, zsigeri uralkodásvágy. A szovjetek túlhatalomra törekvése csak káoszhoz vezetett Afganisztánban, ahogy Jabba tomboló, dölyfős terrorja is az ellenkező célt éri el: a helyi ha-

„Kizárólag saját hatalma növelésére törekszik”

(George Lucas: Baljós árnyak – Ian McDiarmid)

rendezetlen politikai-hatalmi viszonyokat hagytak maguk mögött, miután kivonultak Afganisztánból. Luke és társai úgy távoznak a Tatooine-ről, hogy a keletkezett hatalmi vákuumot semmilyen erő nem tölti be: nem lehet tudni, kik és milyen céllal lépnek majd a huttok alkotta bűnszövetkezet örökébe.

Talán e fenti példák is szemléletesen tükrözik George Lucas és a klaszszikus *Star Wars*-trilógia mimikrijét: a történet inkább egyes kulcsmozzanataiban utal a hidegháború jelentős állomásaira, de a forgatókönyvírók nem építenek nagyobb ívű, tudatosabb allegóriákat. A felkelők és a Birodalom háborúskodása ugyanakkor számos „hétköznapi” motívuma révén is összekapcsolható a hidegháborús rivalizálással. Mindkét konfrontációban meghatározó szerepet játszott ugyanis a kémkedés. Az *Egy új remény*

talmi központ teljesen szét hullik. Luke, Han, Leia és Lando Calrissian megdöntik az ördögi Jabba rémuralmát, megfosztják vezetőjétől a sivatagos planétát – csak úgy, ahogy a szovjetek is

expozíciójában megtudhatjuk például, hogy Leia hercegnő titkos különítménye hozzájutott a Birodalom rettegett támaszpontjának, a pusztító erejű Halálcsillagnak a tervrajzaihoz. Leia e dokumentumokat kísérli meg eljuttatni a rebellió főhadiszállására, de Darth Vader és ügynökei elfoglalják a hercegnő csillaghajóját. Lucas e fordulat örvé a negyvenes évek egyik leghíresebb kémbotrányára utal: a német fizikus, Klaus Fuchs 1943-ban az atombombát fejlesztő kutatócsoport tagja lett az Egyesült Államokban, ám mindeközben atomtitkokat adott át a szovjeteknek. A *Jedi visszatérben* a lázadók kémei megtudják, hogy a második Halálcsillagot a közeli holdon, az Endoron létesített pajzsgenerátor táplálja energiával. Később azonban kiderül, hogy az információt maga az Uralkodó szívárogtatta ki, csapdába csalva ezzel a lázadókat, akiknek sejtelmük sem volt róla, hogy a generátort állig felfegyverzett birodalmi alakulatok védik. A kémkedés egyik legfontosabb fortélyára, az ellenség megtévesztésére láthatunk itt ragyogó példát, s e taktika voltaképpen az egész hidegháborút meghatározta.

Van azonban még egy szempont, mely rávilágít, hogy a klasszikus *Star Wars*-trilógia milyen ragyogóan tükrözi a hidegháború geopolitikai viszonyait. A két hatalmi tömb, az USA és a Szovjetunió köré szövetségi rendszerek is szerveződtek: az Egyesült Államok elsősorban a nyugat-európai nagyhatalmak (például Franciaország vagy Nagy-Britannia) támogatására számíthatott, míg a Szovjetunió keleti szatellit-államokkal (Romániától Magyarorszáig) bástyázta körül magát. Persze a szövetséges kapcsolatok számos esetben mutatkoztak képlékenynek: a szovjetek például ellentmondásos „barátságot” ápoltak olyan kommunista nagyhatalmakkal, mint például Kína, Jugoszlávia vagy Észak-Korea. Izrael esete talán még különlegesebb, hiszen a hidegháború kezdeti fázisában mindkét szuperhatalom biztosította támogatásáról, ez pedig aztán számos feszültséghez vezetett. Sőt, 1961-ben megalakult az „el nem kötelezett országok” mozgalma, mely a mindkét szövetségi tömbtől függetlenedni kívánó államokat tömörítette. A bizonytalan identitású szatellit-állam legtökéletesebb példája a Bospin Fel-

hővárosa *A Birodalom visszavágban*. Sem a Birodalom, sem a felkelés nem gyakorol állandó ellenőrzést a bolygó felett, így a helyiek viszonylagos önállóságra tettek szert. Darth Vader azonban megtudja, hogy Han Solo és Leia a Felhővárosban rejtőztek el, s fogságba veti őket, hogy csapdát állítson Luke Skywalkernek. Lando alkut köt a nagyúrral, kiszolgáltatja neki a hősokeket, s cserébe a Birodalom szavatolja, hogy a Bospinen élő kolónia továbbra is autonómiát élvezhet. Calrissian azonban Leia és Chewbacca nyomására megszegi az egyezséget, és Han Solo kiszabadítására indul – e szövevényes hatalmi játszma kiválóan példázza, miként használta ki a két szuperhatalom a rugalmasabb szatellit-államok együttműködésre való hajlamát.

A *Star Wars* eredeti trilógiája számos egyéb mozzanatában is a hidegháborús vetélkedésből építkezett. A rettegett birodalmi támaszpont, a Halálcsillag motívuma például a korszak jellegzetes, szorongásos közérzetét, az atompánikot tükrözi, de a sorozat a későbbiek folyamán maga is irányt szabott a hidegháború alakulásának, hiszen nem nehéz kapcsolódási pontokra lelnünk Ronald Reagan amerikai elnök „csillagháborús tervként” is emlegetett (sőt az amerikai sajtóban csak *Star Wars*ként becézett) űrvédelmi programja és George Lucas filmtrilógiája között. (Más kérdés, hogy a liberális és demokrata-szimpatizáns Lucas sosem rokonszenvezett Reagan politikájával, ráadásul egyes források azt állítják, hogy az Uralkodó karakterét a korábbi republikánus elnökről, Richard Nixonról mintázta.) Annyi azonban bizonyos, hogy a *Star Wars* klasszikus fejezetei rendkívül egyszerű politikaképpel operáltak, és fölöttébb impresszionisztikus képet vázoltak arról a korszakról – a hidegháborúról –, melyben megfogantak.

Az ezredforduló tájékán érkezett meg a moziba az előzménytrilógia, melyet az ítések és a rajongók többsége egyaránt fanyalgással fogadott, az viszont tagadhatatlan, hogy e széria már sokkal erősebb szálakkal kötődik a politika világához. A *Baljós árnyak* (*The Phantom Menace*, 1999), *A klónok támadása* (*Attack of the Clones*, 2002) és *A Sithiek bosszúja* (*Revenge of the Sith*, 2005) ugyanis nemcsak Anakin Skywalker leépüléstörténete, de a színpadok mö-

gött elementáris erejű politikai dráma is. A téma egyik hazai szakértője, Szűcs Zoltán Gábor *A politika lelke* című művében arra a következtetésre jut, hogy az új trilógia a Római Köztársaság bukásának allegóriája. A szerző konkrétan is idézi az ókori római történetírót, Sallustiuszt, aki számos alkalommal elmélkedett a régi köztársaság hanyatlásának okairól. Nézete szerint a bukás voltaképpen annak volt köszönhető, hogy Karthago leigázása után a római polgárság ellenséggé nélkül maradt, a háborúskodás megszűnte belső viszályokhoz, erkölcsi zűlléshez, dőzsöléshez és szellemi restséghez vezetett. Nem nehéz mindebben felismerni az előzménytrilógiában lejátszódó politikai folyamatok körvonalait. A *Baljós árnyak*ban elővezetett Galaktikus Köztársaság kívülről erősnek és hatalmasnak tetszik, ám több ezer éves fennállása óta még sohasem háborúzott. A külső fenyegetés hiánya pedig lassacskán előidézte a belső rothadást: a Köztársaságot immáron korrupt szencselovagok és szürke bürokraták irányítják. Palpatine szenátor – a Birodalom későbbi Uralkodója – rámutat a szervezet egyébként valós gyengeségeire: machinációi nyomán egy nevelésesen kisszerű kereskedelmi vita véres konfliktussá fajul – a Kereskedelmi Szövetség lerohanja a védtelen Naboo bolygót –, melyet a Köztársaság csúciszerveinek minősülő Galaktikus Szenátus képtelen megoldani.

Láthatjuk tehát, hogy George Lucas az előzménytrilógiában valóban a Római Köztársaság bukásának mítoszára épít, ám találhatunk e markáns politikai allegóriánál sokkal izgalmasabb viszonyítási pontokat is. A klasszikus trilógiához képest talán a legérdekesebb újdonság – és ezt Szűcs Zoltán Gábor is hangsúlyozza –, hogy az új fejezetek világgképében felfedezhető a nemzetközi politikaelmélet talán legfontosabb áramlatának, a politikai realizmusnak hatása. Ezen irányzat egyik legjelentősebb állítása szerint a nemzetközi térben az egyes szereplők (aktorok) együttélése szükségszerűen konfliktusos. Külpolitikájában minden állam önérdékkövető, kizárólag saját hatalma növelésére törekszik, s mivel nincs olyan nemzetközi fórum, mely vitás ügyeket rendezni tudná, így a szereplők csak önmagukra számíthatnak. A politikai realizmus tehát az em-

beri természet szerves tartozékának tekinti a viszály, a konfrontáció iránti vágyat, ezért gyakran antropológiai pesszimizmussal is „vádolják” az irányzatot. A *Baljós árnyak* története pompásan illusztrálja a politikai realizmus imént felvázolt alap gondolatát. A Kereskedelmi Szövetség blokádjá alá veszi a békés Naboo bolygót, megbénítva a központi hatalmat és kiirtva a helyi őslakosok egy részét. Amidala királynő a Köztársaság szívébe, Coruscantra menekül, és ügyét a Szenátus elé tárja. Az elaggott vezetőkből álló, bürokratikus testület azonban nem képes azonnali cselekvésre, ezért az uralkodónő, oldalán leghűségesebb bajtársaival, valamint két Jedivel – Qui-Gon Jinnel és Obi-Wan Kenobival – , visszatér bolygójára, hogy leszámoljon a lakosságot terrorizáló droidhadsereggel. A *Baljós árnyak* politikai eseményei egy olyan csillagközi térben zajlanak, ahol a bolygónyi méretű „államok” nem számíthatnak a Köztársaság galaktikus intézményrendszerére, ha katonai konfliktusok elsímitásáról van szó. Egyetlen eszközük az imént már említett önszegély: a bolygóközi egyensúly csak úgy billenthető helyre, ha az adott állam önhatalmulag orvosolja a jogsérelmét. Mindez tökéletesen egybevág a politikai realizmus alaptézisével.

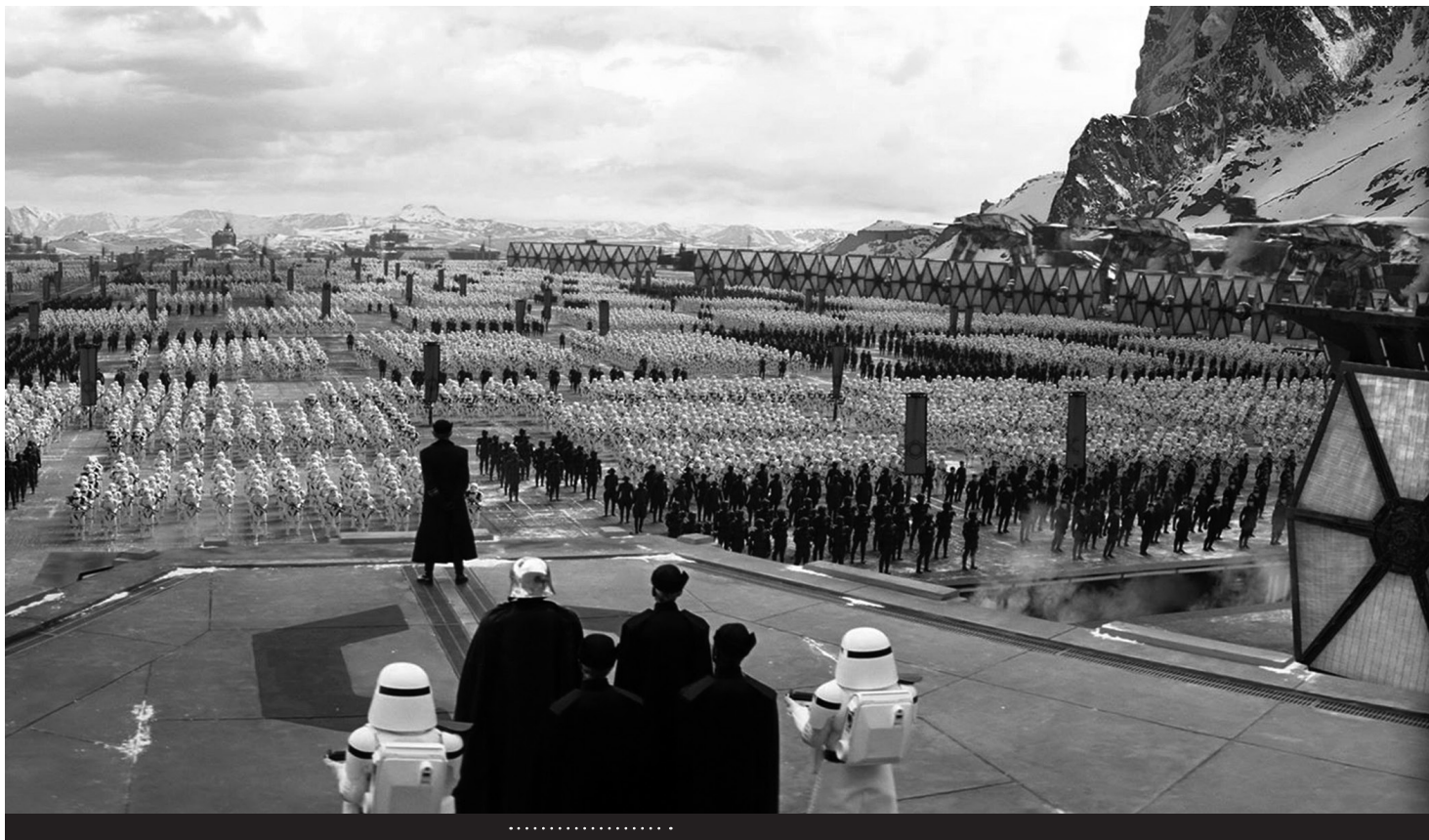
A *Star Wars* előzménytrilógiája a hidegháborút felváltó többpólusú világregend viszonyait tükrözi. Míg a klaszszikus epizódokban a Birodalom egy szélsőséges katonai diktatúra formáját öltötte, mely mögött nem húzódtott kiépült államszervezet, addig az új fejezetek Galaktikus Köztársaságának működését „nemzetközi” intézményrendszer szavatolja. Sőt, ez a köztársaság sokkal inkább egy nemzetközi szervezetre emlékeztet, semmint hagyományos értelemben vett államalakulatra. Ugyanakkor a Köztársaság nem „világkormány”, hiszen központi szerve, a Szenátus nem képes kellő hatékonysággal fellépni az államközi konfrontációk megoldása érdekében. A testület leginkább az ENSZ-rendszerrel mutat izgalmas párhuzamokat. A hidegháború alkonyán radikálisan átalakult az ENSZ szerepe: többé már nem öröködhett úgy a világbéke felett, mint azelőtt. A kilencvenes években véget ért a nemzetközi politika kétosztatúsága, mindenütt helyi konfliktusok robbantak ki, melyek sürgős beavatkozást, ered-

ményes és gyors rendezést igényeltek. Az ENSZ intézményei bürokratikus természetük, lassú reakcióidejük miatt azonban alkalmatlannak bizonyultak ezekre a kihívásokra. Hasonlóképpen természetlen szervként, már-már „sóhivatalként” funkcionál a Galaktikus Szenátus is a *Baljós árnyakban*: a vitás felek képviselői (Nute Gunray helytartó és Amidala királynő) véget nem érő szópárbajokat vívnak egymással, ám a testület tétovázik az érdemi cselekvést illetően. Akárha az ENSZ Közgyűlésének vagy Biztonsági Tanácsának meddő politikai játszmái peregnének a szemünk előtt. A Naboo-i konfliktusban nem nehéz a kilencvenes évek jelentékeny nemzetközi válságaira ismernünk: a ruandai népirtásra, a délszláv háborúra, a szomáliai polgárháborúra vagy épp a koszovói incidensre. Valamennyi esetre egyaránt igaz, hogy az ENSZ-rendszer képtelennek bizonyult idejében és hatékonyan reagálni a súlyos mértékű emberi jogi jogsértésekre, s e mulasztás máig rányomja bélyegét az érintett térségek politikai viszonyaira. Ugyanakkor a szituáció sok tekintetben a modern terrorizmus korszakának nyitányát jelentő afganisztáni háborúval is rokon vonásokat mutat. Az Egyesült Államok ebben a konfliktusban ugyanis nem egy állammal, hanem egy terror-szervezettel állt szemben, s az ENSZ Biztonsági Tanácsa – mely az államközi incidensekhez „szokott” – értetlenül állt az újszerű helyzet előtt. A Biztonsági Tanács az afganisztáni hadműveletek kezdetén ugyan megerősíti az államok egyéni, illetve kollektív önvédelmi jogát, ám nem ad egyértelmű felhatalmazást az USA-nak a támadásra. És voltaképpen a Kereskedelmi Szövetség is „szubnacionális” szereplőként lép a csillagközi porondra, amikor megtámadja a békés Naboo bolygót, tétlenségre kárkoztatva a Szenátust, mely efféle bonyodalmakra nem állt készen.

Az előzménytrilógia második része, *A klónok támadása* már egyértelműen a 9/11 utáni nemzetközi konfliktusok világáról, a modern terrorizmus fénykoráról szól. Palpatine kancellár ebben az epizódban kezdi meg ördögi terve kivitelezését: polgárháborút szimulál a Köztársaság békéjét fenyegető szeparatisták ellen, akiket titokban ő maga fegyverzett fel. A folyamat persze annak is szemléletes példája,

hogy miként képződnek meg általában a (katonai) diktatúrák: a markáns vezető, az „oltalmazó” kultuszának, valamint egy külső, a közösséget egybefogó ellenségképnek a tudatos kialakításával. George Lucas politikai drámájában azonban nem csupán több száz év történelmi tapasztalata sűrűsödik össze, *A klónok támadása* politikai játszmái az iraki háború előkészületeit idézik. 2003 tavaszán az Egyesült Államok azért támadta meg Irakot, mert a Bush-adminisztráció szerint a közel-keleti ország titokban nukleáris- és vegyifegyvereket állított elő. Az ENSZ fegyverzetellenőrei azonban semmiféle bizonyítékot nem találtak erre nézvést, s ma már tudjuk, hogy Szaddám Huszeinék nem is fejlesztettek ilyesfajta támadóeszközöket. Mindez csupán Amerika végső ürügye volt, hogy megsemmisítő csapat mérjen a nemzetközi terrorizmus egyik tűzfészkeként emlegetett Irakra. George W. Bush kormánya rendkívül súlyos hibát vétett, amikor az invázió mellett döntött: nemcsak egy hosszú, értelmetlen, rendkívül sok erőforrást felemésztő háborúba sodorta bele az Egyesült Államokat és nyugati szövet-

ségeit, de mindezzel elősegítette Irak és Afganisztán destabilizálódását, s közvetve ez is hozzájárult az Iszlám Állam majdani térnyeréséhez a régióban. A klónok támadásában a Köztársaság szintén komoly terrorfenyegetéssel kénytelen szembenézni. Padmé Amidala kis híján már a film nyitányában terrormerénylet áldozata lesz, majd a védelmére rendelt Jedi-lovag, Obi-Wan Kenobi nyomozni kezd a tettesek után. Így jut el a távoli sziklabolygóra, a Geonosisra, ahol ráeszmél, hogy a renegát Jedi, Dooku gróf az alaposan megtépzott Kereskedelmi Szövetséggel összefogva titkos droidsereget épít, hogy leigázza a Köztársaságot. Mindez azonban precízen megrendezett színjáték, Dooku és Nute Gunray pusztán Palpatine kesztyűs bábjai: ők hitetik el a galaktikus politikai közösséggel, hogy a fenyegetés valós, miközben az összeesküvés mögött maga a kancellár áll. Látható tehát, hogy ebben az esetben is koholt bizonyítékok szolgálnak egy kimerítő, hosszadalmas háború alapjául, mely végül nem is éri el eredeti célját, hanem „csupán” a hatalmi viszonyok át-

„Nincs széleskörű politikai legitimációja”

(J.J. Abrams: Az ébredő erő)

társaságot roppantotta ketté. Érdekes megfigyelni, hogy ez a problematika milyen élénken foglalkoztatta az ezredforduló álomgyárát: a 24 tévéséria második évadában – melynek eredeti sugárzása nagyjából egybeesik az iraki invázió kezdetével – a forgatókönyvírók a demokrata párti amerikai elnököt, David Palmert állították a Palpatine kancelláréhoz rendkívül hasonló dilemma elé.

Természetesen a Palpatine vezette kései Köztársaság izgalmas hasonlóságokat mutat a jelenkor politikai rendszereivel is. Mindenekelőtt azon jobboldali kormányzatokkal, melyek egy rohamosan növekvő külső fenyegetés – például a menekültáradat – felmutatásával igyekeznek legitimálni önmagukat, valamint megerősíteni saját politikai közösségüket. Ugyanakkor felesleges volna újabb párhuzamokkal bíbelődnünk, hiszen az eddigi példák is kidomborították, hogy a *Star Wars*

középső trilógiája nem pusztán Anakin Skywalker személyes sorstragédiájáról szól: a történetet formáló mélymozgások rendre politikai természetűek, ráadásul Lucas olyan univerzumot teremt a Jedik története köré, melyben a nemzetközi politikai együttélés vas-törvényei működnek. Végül, de nem utolsósorban láthattuk azt is, hogy az előzménytrilógia sárfekete világgépét jelentős mértékben formálta a politikai realizmus irányzata is.

A Disney-érában újabb epizódokkal bővült a széria. Közelítésmódjában, cselekményépítésében *Az ébredő Erő (The Force Awakens, 2015)* és *Az utolsó Jedik (The Last Jedi, 2017)* egyértelműen a klasszikus trilógia örököse, viszont a politikai olvasatok sokszínűsége mégiscsak az előzményfilmekhez kapcsolja őket. E mozik világszemléletében is tetten érhető a politikai realizmus hatása, hiszen szintúgy azt sugallják, hogy a nemzetközi politika szervezőelve az anarchia, és e mostoha keretek között a versengő felek legfőbb célja az önérdék érvényesítése. Csakhogy jelentős újdonság az eddigiekhez képest, hogy a szembenálló erők

mindegyike szubnacionális szereplő. A Snoke és Kylo Ren irányítása alatt álló Első Rend klasszikus terrorszervezet, mely a néhai Birodalom romjaiból sarjadt, s részint örökölte annak katonai infrastruktúráját is, ám mégis ingatag cölöpökön billeg: nincs széleskörű politikai legitimitációja, nem gyakorol főhatalmat a galaxis csillagrendszerei felett, és élén olyan fiatal, rutintalan vezetők állnak, mint a már említett Ren vagy a neurotikus Hux tábornok. Az ellenállók pedig a néhai lázadók szellemi leszármazottai: önkéntesen szerveződött felkelőcsoportokról van szó, mely mögött nem állnak állami szereplők. Igaz ugyan, hogy *A Jedi visszatér* óta eltelt három évtized alatt létrejött az Új Köztársaság, azonban mindez nem azt jelenti, hogy rehabilitálták volna az előzménytrilógiában megismert nemzetközi intézményrendszert. Az Új Köztársaság afféle működésképtelen, bukott állam, mely – az Első Rendhez hasonlóan – legitimitációs problémákkal küzd. Jól látható tehát, hogy a Régi Köztársaság, majd a Birodalom bukását követően jókora vákuum keletkezett a csillagközi térben, melyet egyelőre egyetlen aspiránsnak sem sikerült betöltenie. *Az ébredő Erő* és *Az utolsó Jedik* politikaképére a közel-keleti válságok gyakoroltak döntő hatást: főként az iraki konfliktus utáni időszak, s kiváltképp a szíriai háború eseményei. A térség hatalmi centrumai ugyanis jelentős mértékben átalakultak az elmúlt évtized során. Szíriában és Líbiában az arab tavasz hatására megropant az államkeret, Afganisztán és Irak pedig a bukott államok sorába süllyedt, de említhetnénk Dél-Szudánt is, mely már létrejöttékor sem teljesítette az államiság elemi feltételeit. Elmondható, hogy a régió ezen országaiban teljesen vagy részlegesen felszámolódott a központi kormányzat, és a 2010-es években különböző szubnacionális csoportok (kurd pesmergák, különböző felkelőcsoportok és az Iszlám Állam) vetélkedtek a hatalomért. Ugyanígy próbál a megszűnt csillagközi „államalakulatok” helyébe lépni az Első Rend és az ellenállás. E világrendben az erőviszonyok is felcserélődnek: akár egy terrorszervezet is megsemmisítő csapást mérhet az állami szereplőkre. *Az ébredő Erő* egyik legfeszültebb jelenetében az Első Rend titkos szuperfegyvere segítségével elpusztítja az

Új Köztársaság néhány magbolygóját, ezzel is jelezve, hogy a hajdani katonai diktatúra, a Birodalom örökeibe kíván lépni. Az Első Rend szervezettségében egyébként is az Iszlám Államra hajaz: mindkét alakulat jóval nagyobb területet ellenőriz, mint egy hagyományos terrorista csoport, s önerőből tartják fenn magukat.

A nyolcadik epizód, *Az utolsó Jedik* egyik legjelentősebb nívuma, hogy Luke Skywalker, a klasszikus trilógia idealista, tettrekész főhőse száműzetésbe vonul, megtagadja hitét, s attól is elzárkózik, hogy az új ellenállás élére álljon. Nemcsak a rebellió fiatal reménysége, Rey, hanem nővére, Leia tábornok is sürgeti a visszatérését, az idős és mogorva Luke azonban nem áll kötelnek. Remeteségének oka, hogy unokaöccse és egykori tanítványa, Ben Solo ellene fordult, s a gonosz Snoke sugallatára a sötét oldal szolgálojává vált. (Mindezzel Ben sárba tiporta azon értékeket is – a szabadságot, a békét, a jóságot – melyet szülei, Han és Leia képviseltek. Pálfordulása kísértetiesen emlékeztet arra a folyamatra, ahogyan nyugati fiatalok tömegei radikalizálódtak az Iszlám Állam égisze alatt, s indultak „dzsihádisták háborúba” szülőföldjük ellen.) Az öreg Luke-nak tehát nyomós oka van a távolmaradásra, és bár eleinte úgy tűnik, kacérkodik a visszatérés gondolatával, érdemben mégsem támogatja a felkelők maroknyi csapatát. Csupán egyetlen, nagyszabású hőstettel segíti a megmenekülésüket a végén, ám még ez a gesztusa sem mentes az egyéni érdekektől: önfeláldozásával nemcsak halálvágyát csillapítja, de végre ténylegesen azzá a legendává nemesedik, melynek eddig mindenki képzelte. Luke tehát nem a klasszikus „vonakodó hősként” lép elénk, hanem valóban szakít a gyökereivel: nem tudja, és nem is akarja már folytatni azt a történetet, melyet harminc évvel korábban lezár. Az idős Jedi mester viselkedése Amerika egyik legrégebb külpolitikai doktrínáját, az izolacionizmust idézi. Ennek lényege, hogy az adott ország önként beszűkíti államközi kapcsolatait, elszigetelődik a nemzetközi térben, s az újabb szövetségkötéseket is elkerüli. Az Egyesült Államok történelme során számos alkalommal juttatta érvényre eme ősi irányelvet, sőt Európa viszonylatában csak a második világháborús

hadbalépést követően szakított vele végérvényesen. Az izolacionizmus problematikája már a klasszikus trilógiában is megjelenik, ám ekkor még nem Luke, hanem a melegszívű, de simlis csempész, Han Solo karakterével kapcsolódik össze. Sőt, az eredeti mozis nyílt utalást is tesznek Kertész Mihály *Casablancájára* (1942), mely „elszigetelődés vagy közösségi szerepvállalás” örök dilemmáját állította a középpontba. A *Star Wars*-ban Han Solo idézi Rick (Humphrey Bogart) cínikus, az eszmék iránti elköteleződéstől óztkodó figuráját, Luke pedig a naiv, idealista Viktor Laszlo-t (Paul Henreid), míg a hamvas Leia a két erkölcsi pólus között őrlődő Iltát (Ingrid Bergman). *Az utolsó Jedik*-ben immáron Luke azonosul Rick pozíciójával. Az öregedő Jedi közügyektől való visszavonulása Barack Obama amerikai elnök Közel-

Kelet-politikájának allegóriájaként te-telezhető. Obama a 2010-es évek hajnalán elkezdte fokozatosan csökkenteni az Irakban állomásozó amerikai csapatok számát, majd később az arab tavasz, s az annak nyomán kibontakozó szíriai háború során is csak szolid segítséget nyújtott szövetségeseinek. Az „Obama-doktrínaként” is emlegetett külpolitikai stratégia a közel-keleti amerikai jelenlét mérséklését célozta. Mindez részint meg is valósult, azonban az Obama-kormányzat térségbeli passzivitása csak megerősítette az amúgy is kaotikus állapotokat, és kapóra jött az egyre nagyobb önállóságra törekvő Iszlám Államnak. Az *utolsó Jedik*ben Luke makacs tétlensége is hasonló következményekhez vezet: az Első Rend riasztó túlerőre tesz szert, s a megse-

misülés szélére sodorja az ellenállást. Luke megmenti ugyan a felkelőket, de fizikailag nem vesz részt a küzdelem-sorozatban, passzivitása inkább tompa reményekről, békevágyról, az elfogadás szándékáról tanúskodik. Mindez szintén Obama külpolitikájára rímel: az elnök a nyílt fizikai beavatkozás helyett inkább az ellenfelekkel való diplomáciai párbeszéd kiépítésére törekedett Közel-Kelet-politikájában.

A *Star Wars* felbecsülhetetlenül gazdag táptalaja a legkülönbélebb politikai értelmezéseknek. A klasszikus trilógia alapvetően a Jó és a Rossz atavisztikus küzdelméről regélt, és főként egy-egy szimbólumértékű mozzanatában,

jelentőségteljes fordulatában utalt a hidegháború politikai eseményeire, viszonyaira. Az előzményfilmek történetvezetését és

dramaturgiáját már vastagon átszóték a politikai motívumok, s a cselekmény jóval izgalmasabb forrása lett az allegorikus értelmezéseknek. Ezen epizódok világképét már a nemzetközi politika egyik alapvető irányzata, a realizmus formálta. Ugyanez mondható el a Disney-korszakban született fejezetekről is, melyek ugyan a klasszikus mozik előtt is főhajtással adóznak, de politikaszemléletük összetettsége okán az előzménytrilógiával rokoníthatók. A mozgóképek – és általában: a populáris kultúra – politikaelméleti- és történeti szempontú elemzése pedig nemcsak izgalmas tevékenység, mely értékes tapasztalatokkal gazdagíthat, de arra is megtanít, hogy olykor érdemes a fantasztikum csillogó mázámögé tekinteni. Csak így eszmélhetünk rá, hogy némely galaxis nem is oly távoli, mint azt eddig hittük. •

„Elszigetelődik a nemzetközi térben

(Rian Johnson: Az utolsó Jedi – Mark Hamill)

